

2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunun Sosyolojik Değerlendirmesi

Sociological Evaluation of the 2023 Global Gender Gap Report

Meryem Memiş Doğan*

Öne Çıkanlar

- 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu, en büyük eşitsizliğin iş gücüne katılımı olduğunu ve teknik-IT alanlarında kalıp yargıların sürdüğünü göstermektedir.
- Bu çalışma, raporu feminist kuramlar ve sosyal bilim tartışmaları ışığında, 2022-2023 verileriyle içerik analizine tabi tutarak incelemeyi amaçlamaktadır.
- Rapor, kültür, din, yasa, sosyo-ekonomik yapı ve kalkınma düzeyi gibi değişkenleri dışlaması nedeniyle sadece nicel verilere dayalı sınırlı bir karşılaştırma sunmaktadır.
- Rapor önemli çıktılar sunsa da ev içi emeği dışlaması ve sonuç odaklı yaklaşımı, sorunu bütüncül değerlendirmeyi engellediğinden, başka çalışmalarla birlikte ele alınmalıdır.

Öz: Genel anlamda cinsiyet eşitsizliği, özel anlamda ise kadına yönelik ayrımcılık tarihsel arka planı olan toplumsal, ekonomik, sosyal, siyasi önemli problemlerdendir. Bu probleme dair küresel verilerin oluşturulması; sürece yönelik olumlu ve olumsuz değişimi, ülke ve bölgeler arası farklılığı, problemin somut çıktılarını görme noktasında önemlidir. Örnekleme 146 ülkeden oluşan ve her yıl düzenli olarak yayınlanan “Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (GGGR)” alana ve probleme dair önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, 2023 yılında yayınlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu raporunda öne çıkan verileri sosyoloji literatüründe yer alan toplumsal cinsiyet yaklaşımları çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla yorumlamayı amaçlamaktadır. Derleme olarak tasarlanan bu çalışmanın temel motivasyonu tarihten günümüze toplumsal cinsiyet literatüründe yer alan kamusal ve özel alan ayırımına, kadının dezavantajlı konumuna dair liberal, radikal, Marksist, sosyalist ve güncel pek çok yaklaşımlar çerçevesinde küresel ve güncel verileri değerlendirebilmektir. Ayrıca Küresel Cinsiyet Uçurumu raporunun sınırlılıklarına, kadın kimliğinin çok boyutlu problemlerine bakış açısına da yer verilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada 2022 ve 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu raporları arasındaki farka odaklanılmış olup 2023 raporu içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Ekonomik katılım ve fırsat, eğitim kazanımı, sağlık ve hayatta kalma, siyasi güçlendirme olmak üzere dört alt başlıktan oluşan rapora göre 2023 yılında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik katılım ve fırsat çerçevesinde gerilerken diğer alt başlıklarda küçük iyileşmeler yaşamaktadır. Ancak raporun sınırlılıklarına bakıldığında cinsiyet eşitliği temelinde en önemli tartışmalardan biri olan ev içi ücretsiz emeğe ve din, kültür, yasal mevzuatlar, toplumsal stereotiplere yer verilmediği, ülkeler arası karşılaştırmada ülkelerin gelişmişlik düzeyinin, ekonomik durumunun değişken

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, meryemmemis@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7418-9318.

olarak hesaplanmadığı görülmektedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla gerçekçi çözüm önerileri sunabilmek adına sonraki raporlarda değişkenlerin revize edilmesinin bir zorunluluk olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Eşitsizlikler, 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu.

Highlights:

- The 2023 Global Gender Gap Report shows that the biggest inequality is in labour force participation, with persistent gender stereotypes in technical and IT fields.
 - This study aims to analyse the report through feminist theories and social science debates, using content analysis to compare the 2022 and 2023 data.
 - The report offers a limited comparison based only on quantitative data, excluding variables such as culture, religion, law, socio-economic structure, and development levels.
 - Although the report provides key findings, its exclusion of domestic labour and result-oriented focus limit a holistic understanding, requiring support from other studies.
-

Abstract: Gender inequality in general, and discrimination against women in particular, are significant social, economic, and political problems with historical backgrounds. The creation of global data on this issue is important to see the positive and negative changes in the process, the differences between countries and regions, and the concrete outcomes of the problem. The 'Global Gender Gap Report (GGGR)', which includes a sample of 146 countries and is published regularly every year, provides significant data on the field and the issue. In this context, this study aims to critically analyze the prominent data from the 2023 Global Gender Gap Report within the framework of gender approaches in the sociology literature. This compilation study primarily aims to evaluate global and current data within the framework of various gender literature approaches, including liberal, radical, Marxist, socialist, and contemporary perspectives, regarding separation of public and private spheres and the disadvantaged position of women from past to present. In addition, the study aims to address the limitations of the Global Gender Gap Report and perspectives on the multifaceted problems of women's identity. The study focuses on the difference between the 2022 and 2023 Global Gender Gap Reports, with the 2023 report analyzed using content analysis method. According to the report, which is structured around four subcategories-economic participation and opportunity, educational attainment, health and survival, and political empowerment- gender inequality has regressed in terms of economic participation and opportunity in 2023, while showing small improvements in the other subcategories. However, when considering the limitations of the report, it is seen that unpaid domestic work, religion, culture, legal regulations, and societal stereotypes, which are some of the most important discussions on the basis of gender equality, are not included, and that the development level and economic status of countries are not taken into account as variables in the country comparisons. In this context, it can be said that revising the variables in future reports is necessary to propose realistic solution solutions based on gender equality.

Keywords: Gender Equality, Social Inequalities, 2023 Global Gender Gap Report.

Summary

Gender-based discrimination” developed in response to the concept of “gender equality”, which can be expressed as women and men having equal rights in all areas of life; it can be expressed as a gender-based hierarchical positioning in many private and public areas such as social, political, economic and legal. In this hierarchical structure, discussions about gender equality are generally shaped by the disadvantaged position of female identity within this framework. The concept of gender equality aims to ensure that women have the same rights as men in many areas. In this context, the aim of this study is to analyse the 2023 edition of the Global Gender Gap Report, which is published regularly every year, in the light of sociological theories. The report includes four indices: economic participation and opportunity, educational attainment, health and survival, and political empowerment. For this reason, the study is limited to these four headings. The report, based on data from 2023 data, examines inequality between men and women in 146 sampled countries, focusing on health and survival (96%), educational attainment (95.2%), economic participation and opportunities (60.1%), and political empowerment (22.1%). According to 2023 data; although there is a small improvement in women’s labour force participation (64% in parity), this improvement is insufficient to ensure equality. Additionally, when the unregistered employment of approximately 4.5% of women and their unpaid domestic labour are included, it can be said that inequality and discrimination continue. In addition, the importance and scope of well-paid fields such as science, technology, engineering and mathematics (STEM) are expected to increase in the future. The fact that the rate of women is 29.2% shows that stereotypes based on the gender of professions continue. When we look at women’s participation in management; in 2013, only 18.7% of parliament members globally were women among 76 countries with consistent data, but by 2022 this proportion had risen steadily to 22.9%. A Consideration of the 2022 and 2023 reports reveals a decline in the economic participation and opportunity area among these four indices.

As a result, it can be said that, gender inequality rates vary according to country and history within the framework of these four indices. Even if there are improvements, however, the ideal level of full equality has not yet been reached. The report offers solutions that are similar to those of liberal feminism; it does not take into account options such as unregistered employment, part-time work or online education. In addition, the analysis fails to address the issue of women’s unpaid domestic labour, childcare, caring for the elderly, and housework, all of which are frequently emphasised by feminist approaches. Moreover, as it focuses on the consequences rather than the causes of gender, the report is limited position in its understanding of inequality in all its dimensions. It can be said that the data obtained by comparing only genders, regardless of the

country's general situation, offers a limited view of reality. To reiterate, it is very important to present global and systematic data published every year based on four indices. However, these data will be evaluated in subsequent studies. It can be said that it is necessary to analyse them holistically, considering causes and effects in the context of various variables, such as culture, religion, the economy, tradition and patriarchy.

Giriş

Kadın ve erkeklerin hayatın her alanında eşit haklara sahip olması olarak ifade edilebilen “cinsiyet eşitliği” kavramına karşılık gelişen “cinsiyet temelli ayrımcılık”; sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki pek çok özel ve kamusal alanda cinsiyet temelli hiyerarşik konumlanma olarak ifade edilebilir. Bu hiyerarşik yapıda genellikle kadın kimliğinin dezavantajlı konumu cinsiyet eşitliği tartışmalarını bu çerçevede şekillendirmekte, cinsiyet eşitliği kavramı ile pek çok alanda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması hedeflenmektedir.

Tüm ayrımcılık türlerinde olduğu gibi cinsiyet temelli ayrımcılıkta da doğrudan ve dolaylı ayrımcılık gözlemlenmektedir. Doğrudan ayrımcılık yasal ve hukuki olarak belirlenen özellikler sebebiyle kişinin açık bir biçimde ayrımcılığa uğraması olarak tanımlanabilir. International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü, İLO, 1966) 111 nolu ayrımcılık sözleşmesinde ayrımcılığı;

“İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşei bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ilgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma” şeklinde tanımlamaktadır.

Standart bir uygulama içermeyen ve anlaşılması zor olan dolaylı ayrımcılık “tarafsız görünen bir hükmün, kriterin veya uygulamanın belli bir ırk, din, etnik köken, cinsiyet ve yaşta olan kişiler için diğer kişilerle karşılaştırıldığında daha dezavantajlı konum yaratması” olarak ifade edilebilir (Tokol, 2012: 155). Sistemik ayrımcılık ise gündelik yaşamda belli grupların kurumsallaşmış ve standart şekilde sürekli olarak ayrımcılığa uğraması olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2017: 304). Tüm bu ayrımcılık türleri, iç içe geçmiş karmaşık bir şekilde cinsiyet temelinde gündelik toplumsal yaşamda görülmektedir. Bu noktada oldukça zor bir sürece karşılık gelen, ayrımcılığın anlaşılması, analiz edilmesi ve ispat edilmesi önemlidir.

Tarihten günümüze sosyal bilimler literatüründe başta feminist yaklaşımlar olmak üzere cinsiyet temelinde pek çok tartışma ve yaklaşım bulunmaktadır. Öncelikle biyolojik ve toplumsal cinsiyet ayrımı yapan Ann Oakley 1972 yılında yayınladığı “Sex, Gender, Society (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum)” isimli çalışması ile önemli bir açılım sağlamıştır. Biyolojik özelliklerin belirlediği biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet tarihsel süreçte inşa edilmekte ve kültüre, dine, coğrafyaya, zamana göre değişkenlik göstermektedir. Yani toplumsal cinsiyet temelli inşa edilen hiyerarşik konumlanmalar ve atfedilen özellikler sabit değil, değişken yapılara sahiptir. Bunun yanı sıra hukuki eşitlik, çalışma hakkı, eğitim hakkı, özel ve kamusal alan ayrımı, eşit işe eşit ücret talebi, ev içi ücretsiz emek, siyasette temsil, sağlık kurumlarına erişim vb. birçok tartışmanın ilgili literatürde ele alındığı, farkındalık yarattığı ve kazanımlar sağladığı söylenebilir.

1890’lı yıllarda kadınların seçme ve seçilme, eğitim ve çalışma haklarına yönelik talepler çerçevesinde feminizm kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Feminist hareket içinde ikinci dalga olarak nitelendirilen sonraki dönemde; kadının gündelik yaşamını, cinsiyet rollerini, kültürel yapıyı, ataerkillik tartışmalarını içeren yaklaşımlar yer almaktadır. Siyasal sistemleri sorunun kaynağı olarak gören ve yasal haklar talebinde bulunan Mary Wollstonecraft liberal feminist akımın önemli isimlerindendir. Liberal feminizm; kadın ve erkeğin akıl, zihin ve ruhsal yeteneklerinin aynı olduğunu, toplumsal değişimde ve aklın kullanımında eğitimin önemli bir rol oynadığını ifade etmekte ve bu sebeple kadınların konumlarını değiştirecek önemli noktaları eğitim ve siyasal haklar olarak belirtmektedir (Donovan, 1997: 27). Liberal feminizmin ontolojik eşitlik talebine eleştirel yaklaşan radikal feminizm ise kadın, erkek eşitliğini sağlamaya çalışan yöntemlerin eril olduğunu ve hiyerarşik konumlanma içerdiğini savunmaktadır. Bu noktada radikal feminizm toplumsal yapıdaki tüm ön kabullerin, bilimsel alandaki tüm metotların feminist bir bakışla şekillendirilmesi gerektiğini, ataerkil ve pozitivist yaklaşımlardan, kabullerden soyutlanmış özgür bir feminizm farkındalığının oluşturulması gerektiğini öne sürmektedir (Turner, 2003: 258-259). Karl Marx ve Frederic Engels’in yaklaşımından hareketle Marksist feminizm ise, toplumsal cinsiyet temelli problemin kaynağını yönetici sınıfın dayattığı hâkim ideoloji olarak belirtmektedir (Steeves, 1999: 149). Bu çerçevede sınıfsız toplum ideali kadının özgürleşmesi noktasında zorunluluk olarak görülmektedir. Marksist feminizmden farklı olarak kültürel alana da değinen sosyalist feminizm ise kapitalizmin yanı sıra ataerkilliğin de sınıfsal baskı kadar önemli olduğunu söylemektedir. Varoluşçu Feminist olarak nitelendirilen Simone De Beauvoir “The Second Sex (İkinci Cinsiyet)” (1949) isimli çalışmasında erkeğin özne, kadının ise öteki olarak konumlandırmasını, kadının özel alan ile sınırlı bir gündelik, toplumsal yaşama sahip olmasını eleştirmiştir (Beauvoir, 2023). Bu noktada “özel olan politiktir” sloganıyla Beauvoir

(2023) özel alandaki cinsiyetçi kalıpların, sömürülerin aslında toplumsal, sistemsal bir problem olduğunu belirtmektedir. Beavouir'in sloganından hareketle Michèle A. Pujol (1995:19) özel olanın politik, politik olanın iktisadi olduğunu dolayısıyla da kişisel/özel olanın sadece politik değil aynı zamanda iktisadi olduğunu ifade etmektedir (Serdaroğlu, 1997: 95). Bu noktada literatürde her ne kadar iktisat bilimi içinde yer alsın da iktisattan ziyade feminizmden doğduğu savunulan feminist iktisat yaklaşımı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere ekonomi temelinden yaklaşan sentez bir disiplin olarak tanımlanabilir. Neoklasik iktisat yaklaşımına göre doğal kabul edilen iş bölümünde kadın, çocuk bakımı ve ev içi işleri ücretsiz gerçekleştiren, hane dışı üretime katılmayan bir aktördür (Toksöz, 2011:48). Bu noktada feminist iktisat yaklaşımının anaakım iktisat teorilerinden farklı, ekonomi temelli analiz yapan Marksist ve sosyalist feminizm yaklaşımlarına daha yakın, kadının bakış açısı, konumu ve deneyimlerini de iktisadi analize dahil eden bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Ana akım iktisat analizleri ve modellemeleri “diğer tüm faktörleri sabit kabul eden (ceteris paribus)” bir yaklaşıma sahipken feminist iktisatçılar ekonominin tüm alanlarının kadını nasıl etkilediği ve kadınlar tarafından nasıl etkilendiği ile ilgilenmişlerdir (Folbre, 2006:183). Bu çerçevede bu çalışmanın da temel tartışmasını oluşturan; ekonomi alanındaki cinsiyet temelli hiyerarşik konumlanmanın devamlılığı, kadınların ücretli iş gücü piyasasında yetersiz temsili, düşük ücret ve statü gibi problemleri, ev içi ücretsiz emek temelindeki eşitsiz konumlanmaları, tüm bu sorumluluklar ve görev dağılımları temelinde kadınların dezavantajlı sabit konumu feminist iktisat teorilerinin temel tartışma konularını oluşturmaktadır. Ayrıca feminist iktisat yaklaşımları ana akım, neoklasik, keynesyen v.b. yaklaşımların aksine ekonomik ilişkilerin, eylemlerin, yapıların cinsiyet temelli yargılardan ve ön kabullerden doğrudan etkilendiğini belirtmekle birlikte ana akım iktisat yaklaşımlarının öne sürdüğü bireylerin yalnızca rasyonellik temelinde hareket ettiği ön kabulünü eleştirerek bireylerin karmaşık varlıklar olduğunu, maddi doğrusal etkenlerden daha fazlasından etkilendiğini ifade etmektedir (Schneider and Shackelford, 2007). Kısacası ekonomi alanı diğer kimliklerin yanı sıra cinsiyetten, ekonomi ile karşılıklı ilişkide olan birey ise aidiyetlerinden, kültüründen, toplumsal konumu ve sorumluluklarından bağımsız bir varlık olarak analiz edilemez. Bu noktada iktisadi yapı ve süreçlerde gözlemlenen kadının dezavantajlı konumu raporda belirtilen teknik alanlara ilgisizlik, tercihler ya da salgın etkisinden ziyade kültürel, ekonomik, siyasi, küresel yapı ve düzenlemeler, ücretsiz ev içi emeğin normalleştirilmesi gibi sebepler ile yeniden analize ihtiyaç duymaktadır denilebilir.

Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu [Global Gender Gap Report (GGGP)] Nedir?

Cinsiyet temelli eşitsizlikleri istatistikler ve akademik yaklaşımlar temelinde ele almak, süreç içindeki kazanım ve kayıpların analiz edilebilmesi, devam eden problemlerin görülmesi ve bu çerçevede yeni çözüm önerilerinin sunulması noktasında önemlidir. Tarihsel süreçte cinsiyet temelli eşitsizlikleri ölçmek için yaygın olarak kullanılan pek çok rapor bulunmaktadır. Cinsiyet rollerini belirlemede “BEM Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE)” 1981 yılında kullanılmaya başlayan önemli bir ölçektir. Birleşmiş Milletler tarafından sunulan Gender Development Index [Cinsiyet Gelişim Endeksi (GDI)] ve The Gender Empowerment Measure (Cinsiyet Güçlendirme Ölçeği (GEM)) raporları da bu anlamda önemli veriler sunmaktadır. Bu raporlardan ilki karar alma süreçlerine katılıma, ikincisi ise gündelik yaşamdaki koşullara odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasası göstergeleri temelinde cinsiyet eşitsizliğini odak noktası olarak alan Gender Inequality Index [Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII)] Birleşmiş Milletler tarafından 2010 yılında yayınlanan yeni bir endekstir. Ayrıca World Economic Forum (Dünya Ekonomik Formu (WEF) tarafından yayınlanan Global Gender Gap Index (Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu (GGI), Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)’ın Social Institutions and Gender Index (Sosyal Kurumlar ve Cinsiyetler Endeksi (SIGI) raporu ve sivil toplum kuruluşu olan Social Watch (Sosyal İzleme) isimli sivil toplum kuruluşunun Gender Equity Index [Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI)] raporu bu anlamda farklı alanlarda cinsiyet eşitliği temelinde önemli veriler sunmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından küresel cinsiyet fark endeksini içeren, ilki 2006 yılında yayımlanan ve bu çalışmanın konusu olan, sağlık, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda kadınların dezavantajlı konumlarındaki yıllık değişimi ve ülkeler arası farklılıkları niceliksel veriler temelinde analiz etmeyi amaçlayan küresel cinsiyet uçurum raporu ise her yıl yayınlanmaktadır. Rapor, toplumsal cinsiyet eşitliğini ekonomik katılım ve fırsat, eğitim kazanımı, sağlık ve hayatta kalma ve siyasi güçlendirme olmak üzere dört endekste ele almaktadır.

2023 Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu

Ülkeler arası zamansal değişimi görebilmek adına hesaplanması ve bileşimi çerçevesinde 2006’da bugüne sabit kalmış olan Cinsiyet Uçurumu Raporlarının 2023¹ yılındaki endeksinde ekonomik katılım ve fırsat temelinde küçük bir güncelleme yapılmıştır. 2022 yılına kadar raporda International Labour Organisation [Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)] tarafından hesaplanan işgücüne katılım oranları kullanılırken, ILO’nun ülkelerarası karşılaştırma yapmada modellenmiş tahminlerin kullanılması noktasında yayınladığı kılavuz sebebiyle 2023 yılı itibariyle ILO

¹ <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/> (Erişim Tarihi: 26.02.2024)

standartlarına uygun olan ve ILOSTAT'ta doğrulanmış ve ulusal olarak raporlanmış işgücü verileri kullanılmaya başlanmıştır. Ülkeleri gelişmişlik ölçeğine göre değil, cinsiyet uçurumu çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu ülkelerin eğitim ve sağlık alanındaki gelişmişliğini değil, cinsiyete göre sonuç odaklı farklılaşmasını temel almaktadır. Ülkeye özgü politikalar, haklar, kültür veya geleneklerle ilgili göstergeler endekse dahil edilmemiş olup, ülkelerin ekonomik profillerinde yer almaktadır. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kültürü, politikaları gibi öznel durumlarının kapsam dışı durumu karşılaştırma noktasında daha kullanışlı bir yöntem sunmuş olsa da özellikle feminist iktisat yaklaşımlarının da sıklıkla altını çizdiği gibi tüm bu değişkenler kadının temsiliyeti ve konumundan bağımsız düşünülemez. Bu sebeple tüm bu değişkenlerin analize dahil edilmesi gerçekçi bir analiz ve çözüm önerileri sunulması noktasında önemlidir.

Raporda ekonomik katılım ve fırsat endeksi iş gücüne katılım oranlarındaki farkı ele alan *katılım açığı*, tahmini cinsiyetler arası gelir farklılığı ve benzer işler için ücret eşitliği temelinde ele alınan *ücret açığı*, son olarak yasa koyucular, yöneticiler, teknik ve profesyonel çalışanlar arasındaki cinsiyet farkını ele alan *ilerleme açığı* olmak üzere üç kavramı içermektedir. Eğitim kazanımı endeksi okuryazarlık oranı, ilk, orta ve yükseköğretime kayıt oranları temelinde hesaplanmaktadır. Bu durum kamusal alan ile mesafeli olan kadın kimliğinin ev içi ile konumlandırılmasını, eğitimin içeriğinin ataerkil yapıların yeniden üretilmesi noktasında etkisini ve kadınların örgün eğitime erişmedeki engellerini analize dahil etmemektedir. Kadının eğitim ve istihdam alanındaki dezavantajlı konumunun ev içi ve çocuk bakımı temelinde birincil sorumlu olmasından bağımsız düşünülemeyeceği aşıkardır. Kadınların eğitim alabilmesi ve ücretli iş gücü piyasasında yer alabilmesi, statü ve ücret temelinde daha iyi koşullara sahip olabilmesi, özel alandan çıkarak kamusal alanda görünür ve söz sahibi olabilmesi birbiri ile bağlantılı, karmaşık bir yapıdır. Bu noktada özellikle bu alanların analize dahil edilmemiş olması cinsiyet uçurumunun analizinde önemli bir problem ve eksiklik olarak ifade edilebilir.

Sağlık ve hayatta kalma endeksi sağlıklı yaşam beklentisinin cinsiyetler arasındaki farklılığına odaklanmaktadır. Bu çerçevede rapor şiddet, hastalık, yetersiz beslenme ve diğer faktörler nedeniyle kaybedilen yılları hesaba katarak kadınların ve erkeklerin sağlıklı yaşamayı bekleyebilecekleri yıl sayısının tahminini sağladığını belirtmektedir (Sayfa 63). Siyasi güçlendirme endeksi ise kadınların; başbakan ve cumhurbaşkanı olma, bakanlık ve parlamentoda bulunma yani siyasi karar alma süreçlerinin üst pozisyonlarında yer alma oranlarını içermektedir. Kadının dezavantajlı konumu söz konusu olduğunda raporda ele alınan bu dört alt başlığın birbiri ile iç içe bir yapıda olduğu unutulmamalıdır. Çünkü eğitim alanındaki yetersiz katılım istihdam, siyasi katılım gibi pek çok alanı da derinden etkilemektedir. Ayrıca raporda analizin dışında

bırakılan kültürel yapı, kadın kimliğine yönelik stereotipler, sorumluluklar ve en önemlisi ev içi ücretsiz emek tüm bu alanları etkileyen önemli unsurlardır. Bu çerçevede kadınların dezavantajlı konumuna dair gerçekçi bir analiz bu dört alanın ve analiz dışında bırakılan diğer değişken ve tartışmaların iç içe girift yapısının tüm yönleri ile açıklanmasından geçmektedir. Bu noktada raporun cinsiyet eşitsizliğine dair belli verileri ortaya koyması önemli bir katkı sağlasa da sorunun tespiti ve çözümüne dair ciddi eksiklikleri de barındırmaktadır.

2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu örneklem alınan 146 ülkede kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin; sağlık ve hayatta kalma %96, eğitim kazanımı %95,2, ekonomik katılım ve fırsatlar %60,1 ve siyasi güçlendirmenin endeksinde ise %22,1 oranında kapandığını göstermektedir. 2022 raporu ve 2023 raporu dikkate alındığında bu dört endeksten ekonomik katılım ve fırsat alanının gerilediği, 2006-2022 tarihleri arasındaki 4,1 puanlık iyileşmenin, 2023 yılındaki veriler bağlamında 0,2 puanlık düşüşe dönüştüğü görülmektedir (Sayfa 12). Raporda bu düşüşün sebebi, kısmen Çin, Endonezya, Nijerya gibi yüksek nüfuslu ekonomilerde dahil olmak üzere 66 ekonominin alt endeks puanlarındaki düşüş ile açıklanmaktadır (Sayfa 15). Yani kadın temsiliyeti noktasındaki bu düşüş toplumsal cinsiyet ve feminist iktisat tartışmalarından ziyade ana akım iktisat modelleri temelinde açıklanmakta ve genel durumun kadınları da etkilediği belirtilmektedir. Ancak burada kriz dönemlerinde neden özellikle kadın kimliğinin daha çok etkilendiğine dair bir açıklama bulunmamaktadır. 2023 verileri çerçevesinde cinsiyet eşitliğine yönelik toplam ilerleme 4,1 puan artışta iken, 17 yılda ortalama toplam 4,1'lik küçük bir artış olduğu görülmektedir. Bu noktada gelecek projeksiyona baktığımızda; “genel küresel cinsiyet farkının 2022'deki 132 yıllık projeksiyona kıyasla 131 yıl içinde kapanması”(Sayfa15), geçen yıla oranla aynı hızdaki ilerleme sonuçları sebebiyle cinsiyet farkının kapanmasının beklendiği yılın 2154 olarak sabit kaldığı ifade edilmektedir.

Ekonomik Katılım ve Fırsat

Küresel cinsiyet uçurum raporunun temalarından biri, ekonomik katılım ve fırsat eşitliğidir. Ücretli ve ücretsiz emek, işbölümündeki eşitsizlikler ekonominin yanı sıra kültür, siyaset, din, eğitim, aile, toplumsal rol ve beklentiler ile iç içedir. Ayrıca kadınların yoğunlukta istihdam edildiği pozisyonlar çerçevesinde enformel, yarı zamanlı, düşük ücretli, geçici işler karşımıza çıkmaktadır (Standing, 1999). Yıldız Ecevit (1985: 74) çalışma yaşamında cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrışmanın temel özelliklerini, kadın ve erkek işi olarak tanımlamanın sonucu olarak mesleki farklılaşma, kadınların vasıfsız emek olarak tanımlanan iş kollarında yoğunlaşması, kadınların iş yaşamında yükselme ve terfileri önündeki engeller, erkekler ile kıyaslandığında kadınların ortalama olarak aldığı ücretlerin düşüklüğü, kadınların düşük ücretli, güvencesiz,

geçici, yarı zamanlı işlerde istihdam edilmesi, ev eksenli çalışma yaşamı, kadınların sendikalaşma örgütlenme oranlarının düşük olması ve kadın işsizliği olarak sıralamaktadır.

2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu iş gücünde kadın temsiline yönelik, literatürde değinilen problemlerin, ülkeler arasında farklılıklar olsa da, devamlılığının görünür olması noktasında önemli veriler sunmaktadır. 2022'den 2023'e gerileyen tek endeks olan ekonomik katılım ve fırsat, %89,5 ile en yüksek olan ülke ile %18,8 ile en düşük olan ülke arasındaki fark (%70,8) sabit kalmaktadır (Sayfa 12). “Dağılımın en altında Afganistan dışında, %40'ın altında pariteye² ulaşan ülkeler; Cezayir (%31,7), İran (%34,4), Pakistan (%36,2) ve Hindistan (%36,7)”dır (Sayfa 12). Bu ülkelerde üst düzey kadın profesyonellerin oranı ise %5'den az olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca profesyonel ve teknik pozisyonlar çerçevesinde; cinsiyet temelli farkın toplamda % 71'inin küresel olarak kapandığı ancak yalnızca 20 ülke özelinde iyileşme olduğu belirtilmektedir (Sayfa 13). Bu noktada ülkeler arası farklılıkların olduğu ve bu durumun cinsiyet eşitsizliğine yönelik küresel iyileşmeyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Ancak eşitsizlik oranlarının çarpıcı olduğu bu ülkeler dışındaki ülkelere de iş gücüne eşit katılım noktasında küçük iyileşmeler haricinde önemli bir kazanım olmadığı görülmelidir. 2022 raporunda iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliği tüm bölgelerde gerileme göstermiştir. 2023 raporuna baktığımızda ise; en belirgin toparlanma sırasıyla Güney Asya, Latin Amerika, Karayipler, Avrasya ve Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, ardından Sahra Altı Afrika ülkelerinde en düşük eşitlik seviyesi verileri ise Orta Doğu, Kuzey Afrika (%30) ve Güney Asya'yı (%34) göstermektedir (Sayfa 33). Nitekim bölgeler arası farklılıklar olduğu, kadın ve erkek iş gücüne katılımında küresel iyileşmelerinde yavaş bir seyir izlediği ifade edilebilir.

İşin niteliğinin analizinde sınırlı veriler sunan rapordaki ILO verilerine ayrıntılı bakıldığında, kadınlar için olan iş fırsatlarından her beş işten dördü kayıt dışı ekonomi içinde yer almaktadır. Raporda; kurumsal ve küresel çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemlerin artırılmasının bir gereklilik olduğu ve bu durumun cinsiyet uçurumu noktasında önemli engellerden biri olduğunun altı çizilmektedir (Sayfa 36). Bu anlamda rapor verilerinin küresel niceliksel katılımı analiz etmede veriler sunduğu gerçeğinin yanı sıra, ücret farkları, çalışma koşulları, özel alandaki iş ve sorumlulukların paylaşımı, istihdam şekli, güvence temelindeki farklılaşmalar vb. alt başlıkların derinlemesine analizinde yetersiz kaldığı söylenebilmekte ve bu niceliksel veriler problemin niteliğini görmeyi sağlamada yetersiz kalmaktadır. Raporda iş gücüne katılımında gizli bir neden olarak kalan “ev içi emek” eşitsizliği anlamada önemli bir alandır.

² Bir ülkenin esas alınarak başka bir ülkenin parasının esas alınan ülke parası karşılığındaki değeri olarak tanımlanabilir.

Sosyoloji literatüründe baktığımızda ilk dönem çalışmaların, genellikle ev içi emek ve çalışma yaşamındaki emek arasındaki gerilime yoğunlaştığı söylenebilir. Alva Myrdal ve Viola Klein'in "Women's Two Roles (Kadınların İkili Roller (1962))" isimli çalışması bu anlamda önemli çalışmalardandır. İkili Sistem Kuramının öncü isimlerinden Heidi Hartmann (2012: 179) iş bölümüne dayalı eşitsizliğin temelinde kapitalizm ve ataerkilliğin birlikte yer aldığını, ataerkilliğin maddi bir temele dayandığını ifade etmektedir. 20. Yüzyılda erkek ücretinin aile ücreti olarak tanımlanmasını Hartmann (2012) kapitalizm ve ataerkillik arasındaki gerilimin çözümü olarak belirtmektedir. Erkeklerin daha iyi gelir ve işe sahip olmaları, kadınların ise daha düşük, güvencesiz işlerde istihdamı kadınları ev kadını olmak ve meslek sahibi olmak arasında bir tercihe zorlamaktadır.

Bunun yanı sıra kadınların ev içinde erkeklerin doğrudan faydasına olan işleri yerine getirmesi de ataerkilliğin maddi temeli yani kapitalizm ile bağını güçlendirmektedir (Hartmann, 2012: 184). Benzer şekilde babaerki tekelleşme ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi analiz eden feminist iktisat teorisyenlerinden Dipankar Purkayastha'a (1999) göre çekirdek ailede karar mekanizması olan ataerki tekelleşme göre; kadın istihdam edilmediğinde piyasaya erişimi olmayan ev kadınıdır, ataerki toplumsal yapıda boşanmaya yönelik olumsuz tutum evlilik piyasasından çıkışı engellemektedir, erkek kadının ev içi emeğinden rant sağlamaktadır. Bu çerçevede kadının dezavantajlı konumu var olan iktisadi yapıdan, kapitalizmden ve ataerki toplumsal yapıdan bağımsız değildir. Bu çerçevede başta ekonomik katılım ve diğer üç alt başlık temelinde raporda değinilen kadının dezavantajlı konumu ataerki kalıp yargıları ile doğrudan ilişkili ve bu sebeple de analize dahil edilmesi gereken önemli bir değişkendir.

İkili sistem kuramının diğer önemli bir ismi olan Sylvia Walby'e (1989) göre ise; kapitalizm ve ataerkillik kadın emeği noktasında, ortak çıkarlara ve çatışmalı bir konuma sahiptir. Bu noktada kadının iş yaşamına katılması kapitalizm için bir kazanım ancak ataerki sistemi zayıflatan bir durum olabilir. Ayrıca Walby'e (1989:223) göre; emek piyasaları da ataerki bir yapıya sahiptir, bu sebeple iş yaşamında cinsiyet temelli belli sektörlerde istihdam olarak açıklanabilen ayrışma ve bazı sektörlerde yer bulamama olarak ifade edilebilen dışlama yaşanmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinileceği gibi rapor cinsiyetler arası mesleki farklılaşmayı tercih ya da ilgi olarak analiz etmekte, kadınların yetiştiği toplumsal koşulları, kültürel kodları ve zorunlulukları görmezden gelmektedir.

Ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasın ev içi ücretsiz, görünmeyen kadın emeği eşitsizliğin diğer bir yüzü olarak tanımlanmaktadır. Kadınların emek sömürsü ve ezilmişliğinin temeli özel alan olan ev içi ücretsiz emekle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Kadınların kapitalist

toplumdaki ikincilliğini anlama çabasında olan Margaret Benston “Political Economy of Women’s Liberation (Kadınların Özgürleşmesinin Ekonomi Politikası (1969))” isimli çalışmasında; kadınların ev içi ücretsiz üretiminin kapitalist sisteme bir hizmet ve değer ürettiğini ifade eder (Benston, 1989). Bu değer görünür olabilmesi için kadının ev içi ücretsiz emeğin küresel ve yerel ekonomiye, Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) katkısının hesaplanması gerektiği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu noktada Diane Elson 2005 yılında İngiltere’de yaptığı bir çalışmaya göre; ücretsiz ev içi emek GSMH’nın %77’sine karşılık gelmektedir. Bu oranlar ev içi ücretsiz emeğin değerinin ne kadar büyük ve önemli olduğunu göstermektedir. Gülnur Acar Savran (2012: 15-16) kadının ev içi emeğinin görünmezliğini; ataerkil yapı ve ideolojilerin kadın emeğini doğallaştırılmış bir emek olarak nitelendirilmesi, mesai tanımı, saati ve sınırı olmadığı için ev içi emeğin miktarının belirsizliği, temizlik, ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı gibi karşılıksız ev içi işlerin kadının sorumluluğunda ve karşılıksız olarak tanımlanması ile açıklamaktadır. Benzer şekilde feminist iktisat teorilerinin çoğunda çocukların bakımı ve ev içi emeğin ücretlendirilmeyen faaliyetleri tartışılmış ve ücretsiz bu işlerin çalışma süresi çerçevesinde ölçülmesi önerilmiştir (Folbre, 2006: 183).

Cinsiyete dayalı iki tip ayrışma söz konusudur: Yatay ve dikey ayrışma. Kadın ve erkeklerin belli meslek veya sektörlerde baskın bir şekilde temsil edilerek işlerin kadın işi-erkek işi olarak ayrışması yatay ayrışma veya sektörel ayrışma olarak tanımlanırken dikey ayrışma kadınların kariyer basamaklarında ilerlerken karşılaştıkları güçlüklerle dikkat çekmektedir. Kadınların erkeklere göre yönetim ve karar alma pozisyonlarına ulaşma konusunda yaşadıkları ayrışma dikey ayrımcılık olarak değerlendirilmektedir. “2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu” verileri çerçevesinde cinsiyet temelli dikey ve yatay ayrışmaların devam ettiği görülmektedir. Rapora göre; “son üç yılda, kadınların sahip olduğu işlerin oranı 2021’de (+yüzde 0,12 puan) yeniden artış, ardından 2022’de hafif bir düşüş (yüzde -0,03 puan) ve 2023’te daha sert bir düşüş (yüzde -0,31 puan)” yaşadığı görülmektedir (Sayfa 37). Bu veriler ekonomik alandaki küçük bir olumsuz dalgalanmada ilk kadın kimliğinin etkilendiğini, çalışma yaşamında kadının belirsiz, güvencesiz ikincil konumunu göstermektedir.

Sektörel dağılıma bakıldığında ise; toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde “kadın işi” olarak betimlenebilecek olan Sağlık ve Bakım Hizmetleri (%64,7) sektöründe istihdam oranları çerçevesinde kadınların egemen olmaya devam ettiği ayrıca daha az bir seviyede de olsa Eğitim (% 54,0) ve Tüketici Hizmetlerinde (% 51,8) kadınların erkeklerden daha fazla istihdam edildiği, Hükümet ve Kamu sektöründe ise cinsiyetler arası dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir (Sayfa 37). Ancak Perakende (%48,7), Eğlence Sağlayıcıları (%48,4), İdari ve Destek Hizmetleri (%46,5), Gayrimenkul (%44,7), Konaklama ve Yemek (%43,3) ve Finansal Hizmetler (%42,4)

gibi sektörlerde işgücünün %40'ından fazlasını oluşturan kadınlar; Petrol, Gaz ve Madencilik (%22,7) ve Altyapı (%22,3) gibi sektörlerde çalışanların dörtte birinden daha az bir orana sahiptir ve yeterince temsil edilmemektedir (Sayfa 37). Bu noktada eğitim, bakım gibi sektörlerde yüksek olan kadın oranının; teknik, bilişsel ve enerji temelindeki sektörlerde önemli bir eşitsiz temsile dönüştüğü görülmektedir. Bu durum literatürde sık sık vurgulanan cinsiyet kimliğine uygun görülen meslekler, toplumsal cinsiyet rol ve görevleri temelindeki farklılıklar ile açıklanabilir. Rapordaki bu mesleki farklılaşma daha önce değinildiği gibi kültür, tarih, toplumsal cinsiyet temelli kabullerden bağımsız açıklanmaktadır. Bu durum feminist iktisatçılardan Barker ve ark. (2021) ifade ettiği gibi cinsiyet temelli eşitsizliklerin “çarpıtılmış” bir açıklaması olarak nitelendirilebilmekte, meslek alanlarındaki cinsiyet temelli eşitsizlikler bireysel seçimler ve yetenekler olarak meşrulaştırılmaktadır (Bozpınar vd.,2022:20).

Benzer şekilde bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi alanların içinde olduğu geleceğin mesleklerinde önemli bir alan olan STEM (fen bilimleri, teknoloji, matematik ve mühendislik) mesleklerinde kadınların ciddi bir temsil sorunu olduğu rapor verilerinde görülmektedir. STEM dışındaki mesleklerde iş gücünün yaklaşık %49,3'ünü oluşturan kadın çalışanların oranı, STEM meslekler söz konusu olduğunda %29,2'ye düşmektedir. Bilgi ve medya, STEM mesleklerinin payı, erkeklerde %43,6, kadınlarda ise %23,4'dür (Sayfa 44).

Geleceğin dünyasını şekillendirmede önemli bir alan olan yapay zekâ temelli işgücü piyasalarına baktığımızda da; 2016'dan yaklaşık % 4 daha yüksek olsa da ilerlemenin çok yavaş olduğu, 2022 itibarıyla kadın temsiliyetinin %30 olarak kaydedildiği görülmektedir. Ayrıca Tüketici Hizmetleri (%38) ve Devlet ve Kamu Sektörü (%35) genel olarak ve yapay zekâda büyük bir cinsiyet farkı olan sektörler olarak ifade edilebilir. Yapay zekâ alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin önemine vurgu yapan rapora göre;

“Yapay zekâ (YZ), diğerlerinin yanı sıra bilgi çalışmaları, tedarik zincirleri, işe alım, eğitim, sağlık ve çevre alanlarındaki kritik çözümleri bozarken, kadınların yapay zekâda yetersiz temsil edilmesi, çeşitlilikle ilişkili inovasyon priminin gerçekleştirilmesini engelleyebilir. Buna ek olarak, kadınların bakış açıları, deneyimleri ve içgörülerini YZ geliştirme ve dağıtımına yeterince dahil edilmediğinde, önyargılı algoritmalar ve teknolojiler sürdürülebilir hale gelebilir ve ortaya çıkan zorluklara önyargılı ve yetersiz çözümler riskiyle karşı karşıya kalabilir.” (Sayfa 46)

Bu çerçevede rapor; yeni çalışma düzenlemeleri ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaratıcı düşünme, analitik düşünme, teknolojik okuryazarlık, yaşam boyu öğrenme, dayanıklılık, esneklik ve çeviklik gibi becerilerin ön plana çıktığını, eğitim ve becerilerin istihdamın yanı sıra zamansal ve coğrafi esnekliğe, özel alandaki sorumlulukların işle dengelemedeki zorluğa neden

olduğunu belirtmektedir. Nitekim günümüz neoliberal çalışma koşullarının talep ettiği esneklik, sınırsız mesai saatleri, yaşam boyu eğitim ve öğrenme bireyin tüm yaşam alanında öncelikli ve biricik olmayı talep etmektedir. Ancak sorumluluklar, beklentiler, sınırlayıcı kalıp yargılar, yani kadının özel alandaki ikinci vardiyası bu çalışma koşullarında var olmasını engellemektedir. Covid-19 süreci ve sonraki dönemdeki kalıcı esnekleşme ve değişimler sonucunda işgücüne katılım seçimleri, kariyer ilerlemeleri ve stres seviyeleri cinsiyetler arasında değişkenlik göstermektedir. Cinsiyetler arasında var olan bu cinsiyet uçurumunun talep artması öngörülen çevrimiçi platformlara eşit erişim olmadığı için daha keskin bir görünümde olduğu ifade edilmelidir. Bu veriler aynı zamanda teknoloji ve yapay zeka alanında günümüzde var olan eril gücü ve hakimiyeti de görünür kılmaktadır. Bu güç ve hakimiyet ilerleyen yıllarda da bu alanlarda kadınların statü ve ücret noktasında dezavantajlı bir konumda olacağının sinyallerini vermektedir.

Pandeminin de etkisi ile çevrimiçi öğrenme platformlarına artış olduğu, 2015-2022 yılları arasında Coursera kurslarına kaydolan kullanıcı sayısının dört kattan fazla arttığı görülmektedir. Ancak cinsiyet eşitliği temelinde incelendiğinde, öğretim ve mentorluk kursları dışındaki çevrimiçi kurslarda ciddi bir eşitsizliğin olduğu, özellikle beş yıl içinde önemi giderek artacağı öngörülen yaratıcı düşünme (%64,3), analitik düşünme (%52,7) ve sistem düşüncesi (%55,6) gibi bilişsel becerilerde 2015'den bugüne düşüşler yaşandığı, teknolojik okuryazarlık (%43,7) ve yapay zeka, büyük veri (%33,7) gibi teknolojik yetilerde temsil oranının ciddi anlamda yetersiz olduğu kaydedilmektedir. Bununla birlikte tutum ve sosyo-duygusal yetenekler temelindeki kurslara kayıt oranında nispeten daha eşitlikçi bir görünüm bulunmakta, merak ve yaşam boyu öğrenme gibi öz-yeterlik becerileri için (%87,6); dayanıklılık, esneklik ve çeviklik (%77,1); motivasyon ve öz farkındalık (%86,8), kayıt paritesi nispeten yüksek düzeydedir (Sayfa 47). Bu farklılaşma raporda bir tercih olarak betimlenmekte ve kadınların belli alanlara ilgisizliği ile açıklanmaktadır. Ancak feminist iktisatçıların anaakım iktisat teorilerine yönelik temel eleştirilerinden biri; bireylerin tercih, karar ve hareketleri sosyal normlar tarafından şekillenmekte, bağımsız ve değişmez tercih diye bir gerçeklik bulunmamaktadır (Bozpınar vd.,2022:20). Bu noktada kadınların eğitim ve mesleki alan tercihlerinin toplumsal yapıdan bağımsız, özgür bir tercih olarak ele alınması bu alanlardaki eşitsiz temsilde sorumluluğun ataerkil kalıplar, sistemsal ve politik yapılardan ziyade kadında görülmesine neden olmaktadır. Sektörel bazda teknik beceri ve eğitim gerektiren işlerde kadınların yeterince temsil edilmediği, eğitimlere katılımının tutum ve duygu temelindeki alan ile sınırlı kaldığı, kısacası toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının günün değişen koşulları çerçevesinde yeniden üretildiği ve bu durumun geleceğe de yön verebileceği söylenebilir. Buna ilaveten bu durum özel alan içinde konumlandırılan kadına bir çıkış yolu olarak gösterilen çevrimiçi eğitimlerin gerçekçi bir boşluğu doldurmadığını da göstermektedir.

Kadın istihdamına yönelik problemlerden bir diğeri de yönetici üst pozisyonlarda yetersiz temsiliyettir. Literatürde üst pozisyonlarda ve yönetici kadrolarında erkeklerin yoğunlukta olması, aynı bilgi, beceri, eğitim ve donanıma sahip olduğu halde kadınların yükselmesindeki görünmez bariyerler “cam tavan”, alt pozisyonlarda çalışan kadın oranına göre yükselmenin yetersiz oranda gerçekleşmesi ise “sızdıran boru hattı” olarak kavramlaştırılmaktadır. Rapora göre; üst düzey liderlik rollerini (Direktör, Başkan Yardımcısı veya C-suite) üstlenen kadınların küresel payı son yıllarda yukarı yönlü bir eğim göstermiş, 2016'da %31,1'den 2022'de %32,6'ya yükselmiş, ancak 2023'ün ilk çeyreğinde %32,2'ye düşmüştür. Tüm kıdem seviyelerinde gözlemlenen bu düşüş (yüzde -0,31 puan) üst düzey lider pozisyonları özelinde (yüzde -0,33 puan) daha güçlüdür denilebilir (Sayfa 42). Cinsiyet temelli farklılaşma STEM mesleklerinde daha belirgindir. STEM mesleklerinde giriş seviyesinde çalışanların oranı %29,4 iken, yönetici pozisyon oranı %25,5, direktör oranı ise %26,7'dir. Başkan Yardımcısı ve üst düzey yönetici gibi üst düzey liderlik rollerinde kadınların temsili sırasıyla %17,8 ve %12,4'e düşmektedir (Sayfa 46). Bu çerçevede üst düzey yönetici pozisyonları çerçevesinde; kadınların temsilde küresel farklılıklar dahilinde küçük çaplı iyileşmeler olsa da bu durum istikrarlı değildir. Ayrıca iyileşme olarak raporda ifade edilen oranların bile eşit temsiliyet temelindeki ideal oranlara oldukça uzak olduğu söylenebilir. Üst düzey pozisyonlardaki kadın temsiliyet oranlarında da sektörel bazlı farklılıklar olduğu, iyileşme olarak ifade edilen oranların “kadın işi” olarak görülen sektörlerde ağırlıklı olarak gerçekleştiği ifade edilmelidir. Bu durumda cinsiyet temelli eşitsizliklerin pek çok alt başlıkta derinleşerek devam ettiği görülmektedir.

Ecevit'in (1985) belirttiği cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrışmanın temel özelliklerinden biri olan işsizlik verilerine baktığımızda ILO verilerine göre; küresel işsizlik oranı kadınlarda %4,5 iken bu oran erkeklerde %4,3'tür. Çalışmak isteyen ancak ev içi sorumlulukları, toplumsal rolleri, ataerkil yapının etkisi, eğitimsizlik, tecrübesizlik gibi pek çok sebeple çalışma yaşamına katılmayı resmi olarak bildirmeyen kadınlar bu istatistiklere dahil edilmemektedir. Bu sebeple bu veriler özellikle kadın kimliği söz konusu olduğunda gerçekçi görünmemektedir. Ayrıca patriyarkal bir toplumsal yapıda çalışma yaşamı ve istihdamın erkeklere özgü olarak kabulü kadın işsizliğinin normalleştirilmesine, sorunsallaştırılmamasına sebep olabilmektedir.

İşsizlik ölçümü bağlamında genel olarak işsizliğin, aktif iş arama ve bir hafta gibi kısa bir sürede işe yerleşebilme üzerinden hesaplanmasına eleştirel yaklaşan ILO “iş açığı” kavramını önermektedir. İş açığı; “aktif olarak iş arayan ve kısa sürede işe başlamaya hazır olanlar, aktif olarak iş fırsatları aramayan ve hemen işe yerleştirilemeyenler ve iş arayan ancak kısa sürede işgücüne katılamayanlar da dahil olmak üzere, iş isteyen ancak şu anda işsiz olan tüm bireyleri kapsayan” (Sayfa 35) bir tanıma sahiptir. Kadın kimliği özelinde iş açığı kavramının daha

kullanılır olduğu çünkü işsizlik oranları çerçevesinde ev içinde konumlanan ve iş aramayan kadınların analiz dışı bırakıldığı bir gerçektir. Ancak burada ev içi işler ve sorumluluklarda ücretsiz olarak çalışan kadının istihdam çerçevesinde nasıl tanımlanacağı da önemli bir tartışma konusudur. Bu noktada feminist iktisatçıların önerdiği ev içi işlere harcanan süre temelinde bir hesaplama çözüm önerisi olarak ifade edilebilir.

İş açığı kavramı çerçevesinde ILO tahminlerine göre; 473 milyon kişi iş açığı kategorisinde yer almakta ve bu noktada kadın iş açığı oranı % 15 iken, erkek iş açığı oranı %10,5'dir (Sayfa 35). Bu çerçevede kısa sürede işe başlayabilme fırsatı daha düşük olan kadınlar uygun iş fırsatlarının olmaması, mevcut cinsiyetçi uygulamalar ve fırsatlara erişimde eşitsizlik gibi nedenlerle dezavantajlı konumdadır.

Sonuç olarak rapor kadınların ekonomik katılımının hem toplumların hem de ekonomilerin ivmesinde önemli olduğunu, hükümet politikalarının bu noktada tasarlanması gerektiğini, kamu ve özel sektör liderlerinin eşitliği sağlama noktasındaki adımlarını hızlandırması gerektiğini ve rapor verilerinin bu anlamda ilerlemeye katkı sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir (Sayfa 57-58). Bu çerçevede yukarıda değinilen ataerkillik ve kapitalizm arasındaki gerilimli ilişkide raporun, ana akım iktisat modellemelerinin ön planda olduğu sistem ve piyasa özelinde çözüm önerileri sunduğu, liberal feminizme benzer bir konumlanmaya sahip olduğu görülmektedir. Ancak iş ve emek piyasasında gerçekleşecek olan cinsiyet eşitliğinin kadının özgürleşmesinde önemli bir adım olduğu akılda tutularak, yasal ve kurumsal çözüm önerilerinin yanı sıra kültür, din, toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi ücretsiz emek gibi eşitsizliği derinleştiren ve pek çok noktada sebebi sayılabilecek olan problemleri analize dahil etmek bir gereklilik olarak ifade edilebilir.

Eğitim Kazanımı

Bireyin bilgi ve beceri kazanması, kendini geliştirmesi, kamusal alanda var olabilmesi, sonraki süreçte çalışma yaşamında yer alabilmesi noktasında eğitim önemli bir kazanım ve basamak olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede eğitime ulaşmada kadın ve erkek arasındaki farklılık, uzmanlaşma alanına göre farklılaşma, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde eğitim materyallerinin içeriği, eğitimde önemli aktörler olan öğretmenlerin konumu ve rolleri eğitim kazanımı noktasında önemli alt başlıklardır.

Liberal feminist yaklaşım öncelikle eğitim hakkını savunmakta ve eğitime erişimde eşitliğin toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında önemli bir adım olduğunu ifade etmektedir. Literatürde yer alan toplumsallaşma yaklaşımları eğitim kurumunu nötr bir alan olarak tanımlarken, farklılık kuramcıları toplumsal cinsiyete duyarlı düzenlemelerin (Sayılan, 2012: 16) hatta cinsiyetlendirilmiş bir eğitim (Gilligan, 1984) temelinde düzenlemelerin yapılmasını

savunmaktadır. Bu çerçevede yapısalcı ve post yapısalcı yaklaşımlar eğitimdeki problemleri iktidar sorunu olarak betimlerken, radikal, Marksist ve sosyalist feminizme göre okullar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, emeğin cinsiyetçi iş bölümünü yeniden üretmektedir (Sayılan, 2012: 17). Benzer şekilde Arnot’a (2002: 40) göre de; “okul hem sınıflandırılmış hem de cinsiyetlendirilmiş özneler üretmektedir.” Bu çerçevede literatüre baktığımızda ideolojik bir araç olan eğitim kurumlarının özel ve kamusal alandaki cinsiyet temelli eşitsizlikleri (Barret,1995), kadınlığa dair rol ve beklentileri, niceliksel olarak eğitime ulaşmada ve yönetimde yer almadaki eşitsizliği (Deem; 1978) doğallaştırdığı ve normalleştirdiğine yönelik tartışmaların olduğu görülmektedir.

Kadın kamusal alanda ve çalışma yaşamında görünürlüğüne etkileyen kültürel sermaye olarak tanımlanan eğitim kazanımı Küresel Cinsiyet Eşitliği raporlarında da alt başlık olarak analiz edilmektedir. Rapora göre ikinci küresel parite oranına sahip alt endeks olan eğitim noktasında 2022’den 2023’e cinsiyet eşitsizliğindeki farkın yalnızca % 4,8’i kapanmıştır. 146 ülke içerisinde cinsiyet eşitliği puanı %50’nin altında olan tek ülke ise %48,2 ile Afganistan’dır. Bunun yanı sıra eğitim paritesinde %80’nin altında olan ülkeler; Sahra Altı ülkeleri, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gine, Angola, Nijer ve Mali (Sayfa 13) olarak belirtilmektedir.

Hem literatürdeki tartışmalar ve talepler hem de güncel istatistik ve tartışmalara baktığımızda; eğitime ilköğretim, ortaokul ve yükseköğretim noktasında niceliksel katılım verilerinin öne çıktığı görülmektedir. Rapora göre; ilköğretime katılım cinsiyet eşitliği perspektifinden daha olumlu bir tablo çizerken, bu durum ortaöğretim ve yükseköğretimde aynı şekilde değildir. İlköğretime kayıta 65 ülkede cinsiyetler arası eşit kayıt oranları olduğu görülmektedir. 135 ülke ortaöğretimde cinsiyet farkının % 80’ini kapatırken, Kongo (açığın %64’ü kapandı), Çad (%58,3) ve Afganistan (57,1) gibi bazı ülkeler bu oranın dışında kalmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin daha keskin olarak görüntülediği yüksek öğrenime kayıt verilerine göre; 18 ülke %80,2 - %99,5 aralığında yer alırken, Sahra Altı Afrika (Burkina Faso, Mali ve Fildişi Sahili gibi), Güney Asya (Afganistan) ve Avrasya ve Orta Asya’dan (Tacikistan) birkaç ülke hala %21,7 (Fildişi Sahili) ile %71 (Afganistan) arasında yer almaktadır (Sayfa 13). Bu veriler çerçevesinde “cam tavan” ve “sızdıran boru hattı” engellerinin çalışma yaşamının yanı sıra eğitim alanında da görünür olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim kurumlarına niceliksel veri oranları hem eğitim kurumlarının ve materyallerinin içeriğine yönelik, hem de örgün öğretim yerine özel alandaki sorumluluklar ile birlikte yürütülmesi gereken, kamusal alanda kadın görünürlüğüne olumlu bir yönde etkilemeyen açık öğretim temelli eğitime yönelik verilere yer vermemesi problemli bir alandır denilebilir.

Raporda kadınların öz-yeterlik, başkalarıyla çalışma ve etik beceriler edinme konusunda erkeklerle eşit olduğunu, başlangıç seviyesinde yönetim ve katılım becerilerine ulaşmada eşitlik

sergilediğini ancak orta ve ileri seviyede kadın oranında ciddi bir düşüş gözlemlendiği belirtilmektedir. Kadınlığa atfedilen anlamlar çerçevesindeki toplumsal konumlandırmalar bağlamında “erkek ve kadın işi” ayrımının eğitim becerileri noktasında da geçerli olduğu yorumunun yapılabildiği, rapor verileri çerçevesinde en önemli cinsiyet farkının teknoloji becerileri sonrasında ise bilişsel beceriler alanında görünür olduğu söylenebilir. Bu durum kadınların bu eğitim olanaklarına özellikle ileri seviyelerde erişimindeki toplumsal cinsiyet temelli ve cinsiyet temelli stereotipler ile açıklanabilir. Matsui vd. (2005) göre; kadın ekonomik sisteminin temelinde demografya, ilerleyen yaşlarda evliliğe yönelik beklentiler ve değişen davranışlar, kadın emeğindeki büyüme ve sermaye hacmi yer almaktadır. Yani eğitimin ilerleyen sürecinde kadına yönelik beklentiler evlenme, doğum, bakım ve ev içi işler noktasında artmakta ve bu sebeple de kadın özel alan ile daha keskin bir şekilde sınırlandırılmaktadır. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi akıl ve duygu dikotomisinde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları erkeği akıl, teknik ve bilişsel beceriler, kadını ise duygu temelli beceriler ile sınırlandırmakta ve bu durum eğitim ve meslek alanlarındaki cinsiyet ayrımını açıklamaktadır. Bunu ispatlar şekilde raporda; kadınların bilişsel becerilere başlangıç seviyesindeki erişimi % 85,3 iken, bu oran orta ve ileri düzeyde % 61,4’e düşmektedir. Statü ve ücret artışını getiren uzmanlaşma noktasında kadınların ileri seviyelerde hemen hemen her alanda yetersiz temsil edildiği görülmektedir. Ayrıca 2023 verileri çerçevesinde önceki yıllardaki cinsiyet eşitliği temelindeki kazanımlar çerçevesinde en büyük düşüş (%108,8’den %71,7’ye) yönetim ve katılım beceri kategorisinde gerçekleşmektedir (Sayfa 50). Yani yıllar içinde cinsiyet eşitliği çerçevesinde belli kazanımların yanı sıra ciddi kayıplar, hem zamansal hem de bölgesel farklılıklar, doğrusal ve istikrarlı bir iyileşmenin olmayışı göze çarpmaktadır.

Özellikle temel eğitim becerilerine ulaşan kadın ve erkekler arasındaki kıyaslamalara baktığımızda; medyan öğrenme saatleriyle ölçüldüğü üzere, nispeten daha uzun süren becerilerde kadınların daha başarılı oldukları, bilişsel beceriler, yönetim ve katılım becerileri, öz yeterlilik, başkalarıyla çalışma ve etik ve teknoloji becerileri gibi incelenen tüm beceri kategorilerinde kadınların erkeklere kıyasla daha kısa sürede yeterlilik seviyesine ulaştığı raporda vurgulanmaktadır (Sayfa 51). Bu durumda cinsiyet eşitsizliğinin temel nedeni kadınların bu alanlardaki yetersizliği değil, bu alanlara erişimindeki engellerde gizli olduğu söylenebilir. Raporda da kadınların belirli becerileri kazanması önündeki engeller; toplumsal cinsiyet klişelerinin sürdürülmesi olarak açıklanmakta (Sayfa 51-52) ancak bu klişelere yönelik derinlemesine bir analize yer verilmemektedir.

Sağlık ve Hayatta Kalma

Öncelikle Cinsiyet Uçurumu Raporu bu başlık altında beden tartışmalarına yer vermediği için literatürde geniş ve önemli bir yer tutan beden tartışmalarına bu çalışma çerçevesinde değinilmeyeceği ifade edilmelidir. Ancak bedenın estetize edilmesi ve güzellik algısının kadın üzerinde psikolojik, toplumsal bir baskı yaratabildiği, sağlığı olumsuz yönde etkileyebildiği ve bu çerçevede analizlere dahil edilmesi gerektiği söylenmelidir.

İstatistiklere baktığımızda kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerden uzundur. Bu durum sağlık alanında kadınların daha avantajlı olduğu şeklinde yorumlansa da literatürde niceliksel ortalama yaşam süresi yerine, sağlıklı yaşam süresinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 2018 verilerine ve bu alanda yapılan çalışmalara (Chun vd.;2012) göre; dünyada kadınların hastalığa yakalanma oranları erkeklerden daha yüksektir. Erkeklerin ortalama yaşam süresinin kadınlara oranla daha kısa olması; tütün, alkol bağımlılığının erkeklerde daha yaygın olması (World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2019:5), toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde güçlü tanımlanan erkeklerin sağliksal problemlerini göz ardı etmeleri ve tedaviye yanaşmamaları ile açıklanmaktadır (Annandale vd., 2007: 470).

Ayrıca Küresel Cinsiyet uçurumu 2023 raporu verilerine göre, kadın ve erkeklerin yaşam süreleri bazı ülkelerde literatürde vurgulanın aksini göstermektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkesinde (Fas, %99,9; Bahreyn, %99,3; Cezayir, %99; Ürdün, %98,7; Katar, %95,5), biri Sahra Altı Afrika'dan (Mali, %99,3) ve ikisi Güney Asya'dan (Pakistan, %99,9 ve Afganistan, %97,1) olmak üzere erkeklerin yaşam sürelerinin kadınlara oranla daha uzun olduğu belirtilmektedir (Sayfa 14). Bu durumda “kadınların ortalama yaşam süreleri daha uzundur” kabulünün küresel bir gerçeklik olmadığı, ülkeler bazında değişkenlik gösterdiği belirtilmelidir.

Sağlık ile bağlantılı olarak kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla özellikle az gelişmiş ataerki toplumlarda yetersiz beslenmesi (Angadi vd., 2015), eğitim durumu ile doğrusal orantılı olan sağliğin kadının eğitim alanındaki dezavantajlı konumu ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Kadına yönelik şiddet, taciz, tecavüz gibi toplumsal problemler kadının fiziksel, psikolojik sağlığı noktasında önemli konuların başında gelmektedir. Ayrıca her ne kadar istatistiksel olarak azalsa da varlığı devam eden erken yaşta evlilikler ve gebelikler kadınların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Ataerki toplumlarda gelir ve karar süreçlerine katılımda dezavantajlı konumda olan kadının sağlık harcamalarına ve alınan kararlara katılamaması dezavantajlı konumunu açıklamada etkilidir. Ayrıca eğitim, çalışma yaşamı, kamusal alandaki görünürlüğü noktasında

dezavantajlı konumda olan kadının sağlığı söz konusu olduğunda da doğum ve kadın hastalıkları dışındaki alanlarda ikincil olduğu söylenebilir.

Küresel Cinsiyet Uçurumu 2023 raporunda yer alan 4 endeksten en yüksek cinsiyet eşitliği gösteren alt başlık sağlık ve hayatta (%96) kalmadır. Sağlık ve hayatta kalma endeksinde cinsiyet temelindeki en düşük oranlar ülkelerin gelişmişliği ve nüfus yoğunluğu ile ilişkili açıklanabilir. Rapora göre; Katar, Vietnam ve Azerbaycan, Hindistan ve Çin gibi kalabalık ülkelerin tümü %95'in altında puan almaktadır (Sayfa 63). Bu çerçevede diğer alanlar ile kıyaslandığında genel olarak sağlık ve hayatta kalma alt başlığında kadınların daha eşitlikçi bir konumda olması; toplumsal cinsiyet algıları, kadınlığın doğum ve yeniden üretimde önemli bir aktör olarak görülmesi şeklinde de yorumlanabilir.

Siyasi Güçlendirme

Modernleşme ve ulus devletleşme sürecinde demokrasi, siyasal katılım, oy kullanma gibi kavramların ön plana çıktığı ancak 1789 Fransız Vatandaş Hakları Bildirgesinde bu hakların erkeklerle sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu durum karşısında Olympe de Gouges 1791 yılında “The Universal Declaration of Women's Rights (Kadın Hakları Bildirgesi)” yayınlamış ve erkeklere verilen tüm vatandaşlık haklarının kadınlar içinde geçerli olması gerektiğini ifade etmiştir. Yine Mary Wollstonecraft 1792 yılında yazdığı “Vindication of the Rights of Women (Kadın Haklarının Savunusu))” isimli çalışması ile eğitim, siyasal katılım noktasında kadınların eşit haklara sahip olması gerektiğini (Wollstonecraft, 2022) vurgulamıştır. Böylece kadınların hak talepleri büyümüş ve “Suffragettes³” olarak adlandırılan kadın grupları görünürlük kazanmıştır. Ayrıca kadın ve erkeğin toplumsal alanda eşitsiz konumlanışını eleştiren John Stuart Mill bir erkek olarak kadın hareketine destek vermiş 1869 da “The Subjection of Women (Kadınların Köleleştirilmesi)” isimli çalışmayı yayınlamış ve 1865 İngiliz Parlamentosu seçimlerinde kadınlara oy hakkı vaat etmiştir (Mill, 2017). Bu kadın örgütlenmeleri ve talepleri çerçevesinde; 1907’de Finlandiya’da, 1913 Norveç’te, 1928’de İngiltere’de, eyaletler çerçevesinde farklılaşsa da 1920’de Amerika’da, 1944’te ise Fransa’da ve 1934’te Türkiye’de kadınlar siyasal haklar elde etmişlerdir. Hak temelli kazanımların ardından sonraki dönemlerde özellikle ikinci dalga olarak nitelendirilen feminist yaklaşımlar siyasetin içeriğini, temsil hakkını, siyaset alanının erilliğini tartışmaya başlamışlardır.

Sözü geçen tarihlerden günümüze kadınların hak temelindeki kazanımlarının yansımalarının çok zayıf kaldığı görülmektedir. Bu durum kadınların siyasete olan ilgisizliği ve oy kullanırken bile erkeklerin güdümünde hareket ettiğine yönelik yorumlarla açıklanmaya

³ “Suffragettes” kelimesinin Türkçe çevirisi “Kadın Hakları Savunucuları” veya daha spesifik olarak “Kadınlara Oy Hakkı Tanınmasını Savunanlar” şeklinde çevrilebilir.

çalışılmaktadır. Bu yorumlar daha önce mesleki alanlara ilgi ve tercihler temelindeki açıklamaya benzer şekilde toplumsal yapıdan ve sosyal normlardan bağımsız düşünülemez. Ayrıca yapılan çalışmalara (Ayata;1995:296) baktığımızda; kadınların kullandıkları oyu eşleri ile paylaşmadığı ve oy kullanma noktasında bireysel tercihlerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğünün yayınladığı “Seçim İstatistikleri 2009-2019”⁴ verilerine göre kadın ve erkeklerin hem yurtiçi hem de yurt dışı seçime katılım oranlarının birbirine yakın olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede siyasal katılımın bir ayağını oluşturan seçme noktasında kısmen eşitliğin olduğu ancak, aday olma, seçilme çerçevesinde problemlerin olduğu ifade edilebilir. Siyaset ve politikanın “erkek işi” olarak görülmesi (Matland, 2005: 94), sosyo-ekonomik nedenler, siyasette kadına yönelik engeller, toplumsal cinsiyet kimliği ve rolleri, psikolojik nedenler, kadının ev içi sorumlulukları siyasette kadın görünürliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Siyasal katılım söz konusu olduğunda kamusal ve özel alan ayrımı, eğitim hakkı, siyasette temsil hakkı, oy hakkı gibi pek çok alanda tartışmaların olduğu bilinmekle birlikte çalışma, örneklem seçilen raporun yaklaşımı çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Siyasal güçlendirme başlığı altında rapor siyasal yönetimde kadınların ne kadar yer aldığını sorgulamaktadır. Raporun verilerine göre; küresel ölçekte en büyük cinsiyet açığı bulunan siyasal katılım endeksi 2023 yılında açığının yalnızca %22,1’ini kapatmıştır. En iyi performans gösteren ülkelerden biri olan İzlanda ve Bangladeş, erkeklere oranla kadınların uzun yıllar boyunca en yüksek siyasi pozisyonda olduğu ülkelere dendir. Rapor verileri çerçevesinde 67 ülkede ise kadınlar son 50 yılda devlet başkanı olmamıştır.

Bakanlık oranlarına baktığımızda ise 146 ülkeden 11’inde %50 ve daha fazla, ancak 75 ülkede %20’de daha az kadın bakan bulunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan, Suudi Arabistan ve Lübnan gibi ülkelerde bakanlık görevinde hiç kadın bulunmamaktadır. Parlamentodaki sandalye sayısı çerçevesinde; Meksika, Nikaragua, Ruanda, Birleşik Arap Emirlikleri ve (bu yılki baskı itibariyle) Yeni Zelanda cinsiyetler arası tam eşitlik görünümündeyken, en az temsil (%5’ten az) Maldivler (cinsiyet farkının %4,8’i kapandı), Katar (%4,6), Nijerya (%3,7), Umman (%2,4) ve Vanuatu (%1,9) olarak belirtilmektedir (Sayfa 14).

Rapora göre “Devlet başkanı düzeyinde 31 Aralık 2022 itibariyle, dünya nüfusunun yaklaşık %27,9’u, yani 2,12 milyar insana eşdeğer, kadın devlet başkanı olan ülkelere” yaşarken bu göstergede 2013-2021 yılları arasında durgunluk, 2022 yılında Draupadi Murmu’nun seçilmesiyle birlikte Hindistan’daki değişiminde etkisi ile önemli bir artış görülmüştür (Sayfa 53).

⁴https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2023_%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K_K%C4%B0TABI.pdf (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

Pekin Deklarasyonu ve 2030 Sürdürülebilirlik Kalkınma Gündemi hedefleri siyasi alandaki her düzeyde cinsiyetler arası eşit siyasal katılımın önemini vurgulamaktadır. Siyasi temsil noktasında özel bir alana sahip olan yerel yönetimlerde karar alma mekanizmalarında kadınların yer alması yerel önceliklerin yeniden planlanması, dezavantajlı gruplara daha duyarlı bir bakış açısı sağlamada katkı sağlaması beklenen değişikliklerdendir. Tüm endekslerde öne çıktığı üzere küresel ve bölgesel farklılıklar olsa da raporun verilerine göre 2017'den bu yana mevcut verilere sahip 117 ülkeden yalnızca 18 ülke yerel yönetimde %40'ın üzerinde kadın temsili sağlarken, 24 ekonomi %15'in altında, kalan 75 ekonomide ise Brezilya (% 15,7), Endonezya (% 15,7), Çin (% 28,1), İrlanda (% 23,9), Almanya (% 30,3) ve Birleşik Krallık (% 35,3) gibi çeşitli ülkeler de dahil olmak üzere %15-30 aralığında yer almaktadır. 2020 Ocak itibari ile ise yerel yönetimlerde seçilmiş 6,02 milyon üyeden sadece 2,18 milyonunun (%36) kadın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda özellikle belli bölgelerde siyasal katılım söz konusu olduğunda ciddi bir uçurumun görünür olduğu, eşitliğin ise en ideal tabloda bile geçerli olmadığı söylenebilir. Ayrıca siyasete katılım oranlarının niceliksel veriler olarak raporlandırılmasının problemin sebeplerine yönelik bir tartışma ve analiz içermediği sürece önemli bir katkı sağlamayacağı ifade edilmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, pek çok küresel ve yerel çözüm önerileri sunulan bazı noktalarda da pratikler çerçevesinde adımlar atılan ancak tarihten günümüze devam etmekte olan küresel bir problemidir. Bu çerçevede 146 ülkeyi kapsayan bir örneklem ile her yıl karşılaştırmalı olarak verilerin analiz edilip karşılaştırmalı olarak yayınlanması problemin sonuçları noktasında önemli bir perspektif sunmaktadır. Küresel Cinsiyet Uçurumu raporlarının bu anlamda öneminin altını çizmekle birlikte belli noktalardaki sınırlılıkları olduğu ifade edilmelidir.

Raporun kültür, din, yasal mevzuatlar, toplumsal cinsiyet temelli kabuller, sosyo-ekonomik faktörler gibi değişkenleri analiz dışı bırakarak sadece çıktılar üzerinden değerlendirmeler yapması en önemli sınırlılıklarından biridir denilebilir. İkinci olarak Karakaş ve Çevik'in (2016) belirttiklerine paralel bir şekilde cinsiyet eşitsizliği noktasında karşılaştırma yaparken, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin bir değişken olarak analiz edilmemesi içinde yaşanan toplumun özelliklerinden ziyade niceliksel veriler çerçevesinde karşılaştırma yapılması önemli bir eksikliktir. Çünkü özellikle raporda vurgu yapılan ekonomik katılım noktasında ülkelerin ekonomik durumu oldukça önemli bir değişkendir. Ayrıca ekonomik katılım, eğitime katılım, siyasi katılım gibi önemli alanlarda niceliksel veriler üzerinden analiz yapılması özellikle işsizlik oranlarının sınırlı hesaplanması gibi durumlar dikkate alındığında gerçekçi bir tablo çizmekten uzaklaşmaktadır. Örneğin eğitime sayısal katılımın yanı sıra eğitimin içeriği, örgün veya ev içi

konumlandırmayı besleyecek şekilde çevrimiçi olması ya da ekonomik katılımı ücret farkları, pozisyon farkları, cam tavan, sızdıran boru hattı gibi kavramların güncel ekonomik yaşamda getirdiği sınırlılıklar cinsiyet eşitsizliği probleminin temelini oluşturmaktadır. Buna ilaveten siyasi yaşama katılan kadınların kadın olarak değil de eril ya da cinsiyetsiz bir görünüme sahip olması cinsiyet eşitsizliği noktasında dikkate alınması gereken gerçekliklerdir.

Son olarak ikinci dalga feminist yaklaşımların, feminist iktisat teorilerinin değindiği ev içi ücretsiz emek kavramı raporda yer almamaktadır. Bu noktada raporda değinilen bu dört alanda görünür olan kadınların ev içi sorumlulukları noktasında çifte vardiyaya mı maruz kaldığı ya da bu sorumluluklarını kimlerle paylaştığına yönelik bir körlük söz konusu olduğu söylenmelidir. Raporun çözüm önerileri noktasında liberal feminizme benzer bir yerde konumlanması, yasal düzenlemeler, uygulamalar ile eşitsizliğin giderileceğini belirtmesi; eşitsizliği besleyen kültür, siyaset, kalıp yargılar, ev içi emek gibi alanları görmezden gelmesine sebep olmakta ve bu durum problemin bütünlüklü çözümüne dair engeller oluşturmaktadır denilebilir. Tekrar etmek gerekirse Küresel Cinsiyet Uçurumu raporları günümüz küresel dünyasını analiz etmede önemli veriler sunmaktadır. Ancak bu niceliksel verilerin akademik çalışmalar, başka küresel araştırma ve raporlar ile desteklenmesi, yorumlanması eşitsizliğin her boyutunu görebilme ve gerçekçi çözüm önerileri sunma noktasında bir gerekliliktir.

Kaynaklar

- Chun, H., Cho, S.-I., Khang, Y.-H., & Kang, M. (2012). Trends in Gender-based Health Inequality in a Transitional Society: A Historical Analysis of South Korea. *J Prev Med Public Health*, 113-121. doi:10.3961/jpmph.2012.45.2.113
- Matland, R. (2005). Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral System. *Women in Parliament: Beyond Numbers*, 93-111.
- Acker, S. (1987). Feminist Theory And The Study Of Gender And Education. *International Review of Education*, 419-435. doi:https://doi.org/10.1007/BF00615157
- Annandale, E., Harvey, J., Cavers, D., & Dixon-Woods, M. (2007). Gender and access to healthcare in the UK: a critical interpretive synthesis of the literature. *The Policy Press*, 463-486.
- Arnot, M. (2002). Reproducing Gender. *Essays on Educational Theory and: Feminist Politics*. doi:https://doi.org/10.4324/9780203994344
- Ayata, A. (1995). Türkiye'de Kadınların Siyasete Katılımı. Ş. Tekeli, & (Ed.) içinde, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (s. 293-312). İstanbul: İletişim.

- Beauvoir, S. (2023). *İkinci Cinsiyet*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Barrett, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı- Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Bedford, K. (October 2010). Sexuality Policy Watch (SPW). *Working Paper N.6.*,
- Benston, M. (1989). The political economy of women's liberation. *Monthly Review Foundation*.
<https://link.gale.com/apps/doc/A8257991/AONE?u=anon~f3839a17&sid=googleScholar&xid=79de989c> adresinden alındı
- Bozpınar, C., Güçlü, S., & Doğan, H. N. (2022). Feminist İktisat: Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 4(1), 19-25. doi:10.5152/atakad.2022.102183
- Deem, R. (1978). *Women & Schooling*. Routledge: London.
- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim.
- Ecevit, Y. (1985). Üretim ve Yeniden Üretim Süreçlerinde Kadın Emeği. *Yapıt*, 72-93.
- Elson, D. (2005). Unpaid Work: Creating Social Wealth or Subsidizing Patriarchy and Private Profit?. *Presentation to Forum on Social Wealth*. Amherst: Political Economy Research Institute.
- Folbre, N. (2006). Measuring Care: Gender, Empowerment, and the Care Economy. *Journal of Human Development*, 7(2), 183-199. doi:10.1080/14649880600768512
- Gilligan, C. (1984). *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hartman, H. (2012). Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği. G. Savran, & N. Demiryontan (Dü) içinde, *Kadının Görünmeyen Emeği* (s. 157-206). İstanbul: Yordam Kitap.
http://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2023/08/Marksizm_ve_Feminizmin_Mutsuz_Evliligi_H.pdf adresinden alındı
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. (2016). Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Emek ve Toplum*, 67-81.
- Mahabaleshwar Mahantappa, A., & Jawaregowda, S. (2015). Gender Discrimination in Relation To Breast Feeding Practices in Rural Areas Of Bijapur District. *International Journal of Contemporary Pediatrics*, 340-344.
- Matsui, K., Suzuki, H., Suwabe, T., Ushio, Y., Nakata, M., & Iwao, Y. (2005). Womenomics: Japan's Hidden Asset. *Goldman Sachs Global Strategy Research*, 1-34.

- <https://www.gspublishing.com/content/research/en/reports/2005/10/18/45e52b60-37f8-42f8-a9d1-5b381d8aa453.pdf> adresinden alındı Mill, J. (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*. İstanbul: Bilge Kültür. <https://archive.org/details/john-stuart-mill-kadinlarin-kolelestirilmesi/page/1/mode/2up> adresinden alındı
- Myrdal , A., & Klein, V. (1962). *Women's Two Roles*. Great Britain: Routledge & Kegan.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. New York: Harper ve Row.
- Purkayastha, D. (1999). Patriarchal Monopoly And Economic Development. *Feminist Economics*, 5(2), 61-78. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/135457099337941?needAccess=true> adresinden alındı
- Savran, G. A., & Demiryontan, N. T. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Ve Eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schneider, G., & Shackelford, J. (2007, 07 23). *Ten Principles of Feminist Economics*. Ecology and Economics: <https://forestpolicy.typepad.com/ecoecon/2007/07/ten-principles-.html> adresinden alındı
- Serdaroğlu, U. (1997). *Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?* İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Standing, G. (1999). Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited. *World Development*, 583-602. https://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_Standin gGlobal-Feminization-Through-Flexible-Labor.pdf adresinden alındı
- Tokol, A. (2012). Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık. A. İ. Oral, Y. Şişman, & (ED) içinde, *Sosyal Politika* (s. 150-172). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Turner, J. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. California: Thomson-Wadsworth.
- Walby, S. (1989). Theorising Patriarchy. *Sociology*, 213-234. doi:<https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>.
- WHO. (2009). *Women and health : today's evidence tomorrow's agenda*. Geneva: WHO. <https://iris.who.int/handle/10665/44168> adresinden alındı
- Wollstonecraft, M. (2022). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. İstanbul: Can Yayınları.

Yıldırım, M. (2017). Ayrımcılık. A. Tokol, Y. Alper, & (Ed.) içinde, *Sosyal Politika* (s. 301-320). Bursa: Dora Yayıncılık. <https://www.academia.edu/67656654/AYRIMCILIK> adresinden alındı